

УДК 159.954.3:179.8

Психологічні особливості уявлення про жадібність та жадібну людину

Яновська С. Г., Туренко Р. Л., Білоус Н. С., Криворучко С. М., Лютенко Р. А.

У статті досліджено психологічні особливості уявлення щодо жадібності та жадібної людини. Визначено, що в досліджуваній групі переважна більшість людей вважає себе не жадібними та схильна оцінювати помірну жадібність, як корисну рису. Досліджувані студенти вважають виховання та особливості ситуації основними детермінантами жадібності, та не схильні вважати жадібну людину поганою, хоча оцінюють її не високо. Уявлення про жадібність та жадібну людину мають негативний характер та пов'язані одне з одним. Жадібність вважають притаманною кожній людині у той, чи іншій мірі, а помірну жадібність визначають корисною.

Ключові слова: жадібність, жадібна людина, уявлення про жадібність.

В статье исследованы психологические особенности представления о жадности и жадном человеке. Определено, что в исследуемой группе большинство людей считает себя не жадными, и склонны оценивать умеренную жадность как полезную черту. Студенты считают, что воспитание и особенности ситуации являются основными детерминантами жадности, и не склонны считать жадного человека плохим, хотя оценивают его невысоко. Представление о жадности и жадном человеке имеют негативный характер и связаны друг с другом. Жадность считают присущей каждому человеку в той или иной степени, а умеренную жадность считают полезной.

Ключевые слова: жадность, жадный человек, представление о жадности

In the article the psychological features of greed and greedy man presentation. It was determined that in the study group, most people consider themselves not greedy and tend to evaluate moderate greed, as a useful trait. Students believe that the education and especially the situation are the main determinants of greed, and not inclined to consider a greedy man as a bad man, although estimate him lowly. The notion of greed and greedy person are negative and are associated with each other. Greed is considered inherent to every person in various degrees, and moderate greed is determine to be useful.

Key words: greed, greedy people, the idea of greed

Соціально-економічна трансформація українського суспільства впливає на життя сучасної людини та сприяє розвитку різноманітних якостей особистості, які стають засобом подолання складних життєвих ситуацій. Необхідність ефективно розподіляти свої матеріальні та фізичні ресурси в ситуації невизначеності та дефіциту може призвести до скупості й алчності та формуванню такої риси характеру як жадібність.

На сьогоднішній час психологами досліджено різні аспекти жадібності. З. Фрейд розглядав жадібність як рису характеру, що пов'язана з етапами психосексуального розвитку особистості. А. Адлер вважав, що жадібність притаманна людям з низьким соціальним інтересом. Е. Фромм та К. Хорні розкривали поняття жадібності через особливості взаємодії з соціальним оточенням. Сучасні дослідження жадібності Г. Крекелса, С. Лонга, А. Б. Фенько, Ю. В. Щербатих, А. В. Шперліня та С. Г. Яновської продовжують традиції психоаналізу та досліджують проблему жадібності у зв'язку із ставленням людини до грошей [3, 6-9, 11-12]. На наш погляд, не менш важливим є вивчення особливостей уявлення щодо жадібності та жадібної людини.

Мета роботи: визначення психологічних особливостей уявлення щодо жадібності та жадібної людини.

У дослідженні приймали участь 62 особи у віці від 18 до 22 років, 24 юнаки та 38 дівчат, які навчаються в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна та Національному аерокосмічному університеті імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».

Було використано наступні методи та методики: метод семантичного диференціалу Ч. Осгуда, для побудови суб'єктивної шкали оцінювання жадібності та жадібної людини; метод анкетування для визначення ставлення досліджуваних до жадібності та жадібної людини; асоціативний метод для виділення характеристик, що асоціюються з жадібністю; тест визначення рівня жадібності Ю. В. Щербатих, що визначає ступінь вираженості основних параметрів конструкту жадібності; методи математичної статистики (первинний математичний аналіз, кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Спірмена).

В тлумачному словнику С. І. Ожегова жадібність визначається як «надмірне прагнення задовольнити своє бажання» [2]. В словнику Д. Н. Ушакова жадібність дорівнюється до понять «алчності», «скупості» та напруженого й нездорового «інтересу».

За Фрейдом, жадібність разом з охайністю та впертістю формується при фіксації на анальній стадії розвитку особистості, тобто у віці півтора – три роки. Формування жадібності пов'язано з найголовнішою дією, якою дитина оволодіває на цій стадії, а саме – з контрольованим актом дефекації. Жадібність за Фрейдом формується тоді, коли батьки занадто жорстко та вимогливо підходять до завдання привчити дитину до туалету. Така поведінка викликає природний опір у дитини та сприяє формуванню анально-утримуючого типу особистості. Цей тип характеризується такими рисами характеру як впертість, методичність, пунктуальність та жадібність. Людина з анально-утримуючим типом особистості дбайливо накопичує різноманітні матеріальні блага а потім тяжко, або взагалі їх не витрачає[10].

Альфред Адлер пов'язує жадібність із низьким соціальним інтересом та вважає, що вона є вродженою рисою людини, яку можна корегувати правильним вихованням.

Еріх Фромм визначав жадібність, як якість особистості, яка є деструктивною, навіть патологічною. Ось, що він пише про жадібність у своїй книзі «Анатомія людської деструктивності»: «Жадібність - це патологічний прояв невдалого розвитку особистості і одночасно один з головних гріхів як з точки зору

буддизму, так і з позицій іудейської і християнської етики» [4;133]. Фромм вважає, що жадібність є продуктом соціуму. Як доказ він приводить приклад диких людських спільнот, в яких жадібність або зовсім не виявлена, або майже не виявляється у міжособистісній взаємодії. Таким чином, за теорією Е. Фромма, жадібність присутня в тій або іншій кількості в кожній людині та є наслідком дії соціальних умов, в яких розвивається особистість [4].

Згідно соціокультурної теорії Карен Хорні, жадібність – це риса характеру. Вона має соціально-обумовлений характер і по суті є наслідком потреби в любові, яка в свою чергу є наслідком більш фундаментальної базальної тривожності [5].

Сучасні дослідники з Мінесотської економічної школи Г. Крекелс та М. Панделаре розглядають жадібність як диспозицію, тобто готовність людини діяти певним чином. До цієї характеристики, на їх думку, входять бажання брати більше, ніж необхідно, ненаситність, задоволення від володіння багатьма речами, потреба у статусі, владі, використання сумнівних методів, щоб отримати більше, ніж потрібно. Диспозиційна жадність, згідно Крекелсу та Панделаре найбільше проявляється в «економічних іграх» [11].

Сьюзен Лонг визначає жадібність як одну з детермінант булімії. На її думку корені жадібності уходять у дитинство, а саме – в період годування груддю. Дитина вже тоді «жадібно» смоче, і розвиток жадібності, як і в теорії М. Кляйн, залежить від поведінки матері. Якщо та забезпечує дитину їжею, жадібність не розвивається. Якщо ж годування рідке, дитина вчиться брати більше і це може проявитися в феномені «дитячої обжерливості» та призвести до булімії в дорослому віці. С. Лонг порівнює діяльність великих корпорацій з дитячою ненажерливістю, але тепер, «ненажерливістю до грошей» [12].

Ю. В. Щербатих розглядав жадібність з філософських, біблійних та психологічних позицій. За Щербатих, конструкт «жадібність» складається з двох рис характеру – алчності та скупості. Де алчність – це прагнення отримати як можна більше, а скупість – витратити якомога менше. Алчна людина більше переймається про збільшення доходів, а скупа – про зменшення витрат. Алчність та скупість призводять до примноження багатства, але шляхи досягнення цього різні. В дослідженнях Ю.В. Щербатих було визначено зв'язок жадібності з тривожністю, самооцінкою, типами темпераменту та локусом контролю [7].

Отже, жадібність визначається як риса характеру людини, що тісно пов'язана з емоційною сферою та виражається в постійному нездоровому прагненні надмірно задовольняти свої потреби. Також жадібність залежить від соціальних умов життя людини, суб'єктивний сенс яких розкривається в уявленнях певної соціальної групи. В нашому дослідженні було визначено особливості уявлення щодо жадібності та жадібною людини. Розглянемо результати дослідження.

За допомогою методу анкетування було визначено ставлення досліджуваних студентів до жадібності та жадібних людей: 65% опитуваних не вважають себе жадібними, проте 64% досліджуваних відмітили, що жадібність притаманна кожній людині, а 83% опитуваних студентів стверджують, що помірна жадібність є корисною. Відповіді щодо причин жадібності розділились. Дані подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на питання «Що є причинами жадібності?»

Причини жадібності	Генетика	Виховання	Заможність	Бідність	Інше
Позитивна відповідь	3%	64%	3%	12%	18%

Основною причиною жадібності досліджувані вважають виховання. На їхню думку соціальне оточення сприяє розвитку такої риси як жадібність, крім того бідність може робити людину скупю та жадібною. Значний відсоток отримала категорія «інше». Для більшості досліджуваних цей варіант пов'язаний з ситуацією, в якій знаходиться людина. Жадібність на думку досліджуваних – ситуативне явище, яке може проявитися у окремої людини, а може – й ні, крім того, для більшості досліджуваних помірна жадібність є характеристикою, що оцінюється позитивно.

Таким чином за результатами анкетування було визначено, що в досліджуваній групі переважна більшість людей вважає себе не жадібними та схильна оцінювати помірну жадібність, як корисну рису. Студенти вважають виховання та особливості ситуації основною детермінантою жадібності та не схильні вважати жадібну людину поганою, хоча оцінюють її не високо. Досліджувані не схильні діагностувати у себе жадібність, але вважають надмірну жадібність доволі розповсюдженою і корисною в помірних дозах.

Суб'єктивна оцінка понять «жадібність» та «жадібна людина» за допомогою методу семантичного диференціалу Ч. Осгуда виокремила такі особливості уявлення щодо жадібності. Жадібність для досліджуваної вибірки не є чимось прийнятним, оцінки, які надавали досліджувані цьому поняттю є негативними (5,3 бали), але високе значення квадратичного відхилення вказує на відсутність одноставності в вимірюванні цього поняття. За фактором «Сила» поняття «жадібність» (3,4 бали) та «жадібна людина» (2,7 балів) оцінюються досліджуваними як «сильні у незначній мірі», причому поняття «жадібність» більш сильне, ніж «жадібна людина». За фактором «Активність» поняття «жадібність» (0,4 бали) і «жадібна людина» (1,1 бала) мають низьку, але не негативну оцінку. При цьому «жадібність» майже наближена до нуля. Можливо такий результат обумовлений тим, що жадібність, накопичення, прагнення надмірного задоволення потребує мінімальної активності від жадібною людини, а поняття жадібності досліджувані вважають нейтральним. Отже, поняття «жадібність» та «жадібна людина» мають однаково негативні оцінки за фактором «оцінка». За фактором «активність» «жадібна людина» оцінюється вище, ніж «жадібність».

За методикою визначення рівня жадібності Ю.В.Щербатих жадібність дорівнює 8 балам (максимально можлива оцінка – двадцять (алчність), мінімальна – нуль (скупість)) та знаходиться у межах норми, але більше тяжіє до скупості. Це можна пояснити тим, що у середовищі студентів, до

якого належать досліджувані, прийнято економити гроші, а не витратити їх. Особливо це відноситься до прошарку студентів, які проживають у гуртожитку. Таким чином, всі досліджувані мають нормальний рівень жадібності, тобто тримають алчність під контролем та не схильні до скупості. Поняття жадібності у першу чергу асоціюється з алчністю, скупістю, накопиченням, егоїзмом, грошима та владою.

За допомогою асоціативного методу було визначено характеристики з якими асоціюються поняття жадібності: алчність/скупість/накопичення, егоїзм, зайва вага, дріб'язковість, метафоричні уявлення про жадібність, гроші, те, до чого призводить жадібність, риси жадібної людини, патологія, персонажі, яким притаманна жадібність; відсутність культури, непомірність, влада. Дані подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Середньостатистичні дані розподілу асоціацій для визначення поняття «жадібність»

Виділені групи асоціацій:	Розподіл у відсотках
Алчність/скупість/накопичення	67%
Егоїзм	22%
Зайва вага	12%
Дріб'язковість	12%
Метафоричні уявлення про жадібність	19%
Гроші	19%
Те, до чого призводить жадібність	25%
Риси жадібної людини	16%
Патологія	9%
Персонажі, яким притаманна жадібність	6%
Відсутність культури	16%
Непомірність	25%
Влада	12%

Найбільш поширеними є асоціації з алчністю, скупістю, накопиченням та рисами жадібної людини. Жадібність також асоціюється з її наслідками: самотністю, незрозумінням, зневагою зі сторони інших та зайвою вагою. Менш за все жадібність асоціюється з персонажами літератури, кіно, мультфільмів та патологією. Отже, за наявності негативної оцінки жадібності, досліджувані вважають її нормальною рисою, яка може бути присутня в кожній людині. Уявлення щодо жадібності мають суперечливий характер. З одного боку це може бути дуже товста людина з низьким культурним рівнем, яка думає лише про себе, є дріб'язковою та не знає міри ні в чому. А з іншого – людина, наділена владою і грошима, що має нормальну конституцію, та є алчною й скупюю. Спільним в цих образах є негативні наслідки, які пов'язані з жадібністю: зайва вага, або самотність.

Було визначено кореляційні зв'язки досліджуваних показників. Фактор «Оцінка» поняття «жадібність» має прямий зв'язок з аналогічним фактором поняття «жадібна людина» (0,725, $p < 0.01$). Також було визначено значущий прямий зв'язок за фактором «Активність» (0,663, $p < 0.01$) обох понять. За фактором «Сила» значущих зв'язків між досліджуваними поняттями визначено не було.

Фактор «Оцінка» поняття «жадібна людина» має зворотній зв'язок з групою асоціацій на слово «жадібність», яку ми назвали «зайва вага» (-0,363, $p < 0.05$). Тобто, чим менше вага гіпотетичної жадібної людини, тим краще вона оцінюється досліджуваними, гладку жадібну людину схильні оцінювати негативніше, ніж тонку.

Фактор «Сила» поняття «жадібна людина» має прямий зв'язок з позитивною відповіддю на питання «Чи вважаєте ви себе жадібним?» у нашій анкеті (0,440, $p < 0.05$). Досліджувані, які вважають себе жадібними схильні раціоналізувати це тим, що жадібність робить людину сильною.

Рівень жадібності (за методикою Ю. Щербатих) має зворотній зв'язок з асоціаціями «алчність/скупість/накопичення» (-0,466, $p < 0.05$): чим менший рівень жадібності, тим більше людина схильна асоціювати жадібність з алчністю, скупістю та накопиченням. Ми вважаємо, причиною цього є раціоналізація – чим більше у людини виражена негативна з її точки зору якість, тим менше вона схильна її критикувати. З іншого боку, асоціації «алчність/скупість/накопичення» мають зворотній зв'язок з відповіддю на питання анкети «Чи притаманна жадібність кожній людині?» (-0,368, $p < 0.05$). Досліджувані, що вважають жадібність притаманною кожному, менш схильні асоціювати жадібність з алчністю, скупістю та накопиченням. Це та сама раціоналізація, бо якщо жадібність є у кожного, вона є і у мене. Було визначено, що егоїзм пов'язаний з зайвою вагою (0,483, $p < 0.01$): люди, які орієнтовані на власні бажання з більшою вірогідністю будуть гладкішими та жадібними (0,390, $p < 0.05$).

Гроші мають прямий зв'язок з асоціаціями, які вказують «на те, до чого призводить жадібність» (0,380, $p < 0.05$), що в свою чергу пов'язано із позитивною відповіддю на питання «Чи погана жадібна людина?» (0,506, $p < 0.05$). Жадібна людина в уявленні досліджуваних жадібна саме до грошей. З іншого боку досліджувані, що вважають жадібну людину поганою схильні уявляти різні негативні наслідки жадібності, як свого роду «божу кару» за жадібність.

Відповіді на питання про відсоток надмірно жадібних людей на планеті мають прямий зв'язок із відповіддю на питання «Чи вважаєте ви себе жадібним?» (0,409, $p < 0.05$). Досліджувані студенти, які вважають надмірну жадібність поширеною рисою у людському співтоваристві більш схильні визначати таку рису в себе.

Таким чином, досліджувані вважають, що поняття «жадібність» та «жадібна людина» пов'язані

одне з одним. Оцінка жадібної людини залежить від її ваги, тобто гладка жадібна людина оцінюється нижче, ніж людина з нормальною вагою. Гладкій людині досліджувані окрім жадібності схильні приписувати також егоїзм. Вони раціоналізують жадібність, якщо бачать цю рису в себе, вважають жадібність патологічною тоді, коли вона паралізує активність людини.

В результаті дослідження можна зробити наступні висновки.

Уявлення про жадібність та жадібну людину мають негативний характер та пов'язані одне з одним. Жадібність вважають притаманною кожній людині у той, чи іншій мірі, а помірну жадібність визначають корисною. Асоціюється жадібність здебільшого з алчністю, скупістю, накопиченням, з грошима, та такими рисами, як егоїзм, агресивність, прагматичність.

Головними причинами жадібності досліджувані вважають виховання та бідність, яка сприяє розвитку скупості у людини, вимушеної економити у важкі часи.

Перспективою подальшого дослідження може бути конструювання шкали жадібності для більш детального вивчення цієї характеристики в різних соціальних спільнотах.

Література

1. Кляйн М. Зависть и благодарность / Мелани Кляйн – СПб; «Б.С.К.», 1997 – 96 с.
2. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка/С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова – М; «Азбуковик», 1999 – 994 с.
3. Фенько А. Б. Проблема денег в зарубежных психологических исследованиях/А. Б. Фенько// Психологический журнал. – 2000. - №1. С. 50-52.
4. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности/ Э. Фромм – Москва; «АСТ», 2006 – 640 с.
5. Хорни К. Невротическая личность нашего времени/ Карен Хорни – Москва; «Прогресс-Универс», 1993 – 208 с.
6. Шперлинь А. В. Роль уровня дохода и отношения к деньгам в детерминации субъективного экономического благополучия/А. В. Шперлинь//Вестник Южно-Уральского государственного университета. – 2013. - №1. – С. 58-67.
7. Щербатых Ю. В. Психология жадности/ Ю. В. Щербатых// Социально-экономические, правовые и общенаучные аспекты модернизации российской экономики. - Воронеж: ВФ МГЭИ, 2011.- С. 215-218.
8. Яновская С. Г. Отношение к деньгам у студентов, обучающихся в Украине/ С. Г. Яновская, Р. Л. Туренко, Гао Лей// Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. - № 807. – 2008. С.405-413.
9. Яновська С. Г. Ціннісний аспект ставлення до грошей та особливості грошової задоволеності підприємців/ С. Г. Яновська// Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна - № 913 – 2010. С.192-196.
10. Freud Sigmund Charakter und Analerotik [Електронний ресурс]/Sigmund Freud// Psychiatrisch-neurologische Wochenschrift. – 1908. - №9 - Режим доступу до журналу: <http://freudproject.ru/?p=567>
11. Krekels Goedele Dispositional Greed: Scale Development and Validation/ Goedele Krekels, Mario Pandelaere//Advances in Consumer Research. – 2011. - №39. – 799-800 с.
12. Long Susan Greed/ Susan Long//Psychodynamic Practice. – 2009. - №15. – С. 245-259.

Література

1. Kljajn M. Zavist' i blagodarnost' / Melani Kljajn – SPb; «B.S.K.», 1997 – 96 s.
2. Ozhegov S. I. Tolkovyj slovar' russkogo jazyka/S. I. Ozhegov, N. Ju. Shvedova – M; «Azbukovik», 1999 – 994 s.
3. Fen'ko A. B. Problema deneg v zarubezhnyh psihologicheskikh issledovanijah/A. B. Fen'ko// Psihologicheskij zhurnal. – 2000. - №1. – S. 50-52.
4. Fromm Je. Anatomija chelovecheskoj destruktivnosti/ Je. Fromm – Moskva; «AST», 2006 – 640 s.
5. Horni K. Nevroticheskaja lichnost' nashego vremeni/ Karen Horni – Moskva; «Progress-Univers», 1993 – 208 s.
6. Shperlin' A. V. Rol' urovnja dohoda i otnoshenija k den'gam v determinacii subektivnogo jekonomicheskogo blagopoluchija/A. V. Shperlin'//Vestnik Juzhno-Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta. – 2013. - №1. – S. 58-67.
7. Shherbatyh Ju. V. Psihologija zhadnosti/ Ju. V. Shherbatyh// Social'no-jekonomicheskie, pravovye i obshhenauchnye aspekty modernizacii rossijskoj jekonomiki. - Voronezh: VF MGJEI, 2011.- S. 215-218.
8. Janovs'kaja S.G. Otnoshenie k den'gam u studentov, obuchajushhihsja v Ukraine/ S. G. Janovs'kaja, R. L. Turenko, Gao Lej// Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni V.N.Karazina. - № 807. – 2008. S.405-413.
9. Janovs'ka S.G. Cinnisnij aspekt stavlennja do groshej ta osoblivosti groshovoї zadovolenosti pidpriemciv/ S. G. Janovs'ka// Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni V.N.Karazina - № 913 – 2010. S.192-196.
10. Freud Sigmund Charakter und Analerotik [Elektronnij resurs]/Sigmund Freud//Psychiatrisch-neurologische Wochenschrift. – 1908. - №9 - Rezhim dostupu do zhurnalu: <http://freudproject.ru/?p=567>
11. Krekels Goedele Dispositional Greed: Scale Development and Validation/ Goedele Krekels, Mario Pandelaere//Advances in Consumer Research. – 2011. - №39. – S/ 799-800.
12. Long Susan Greed/ Susan Long//Psychodynamic Practice. – 2009. - №15. – S. 245-259.